

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

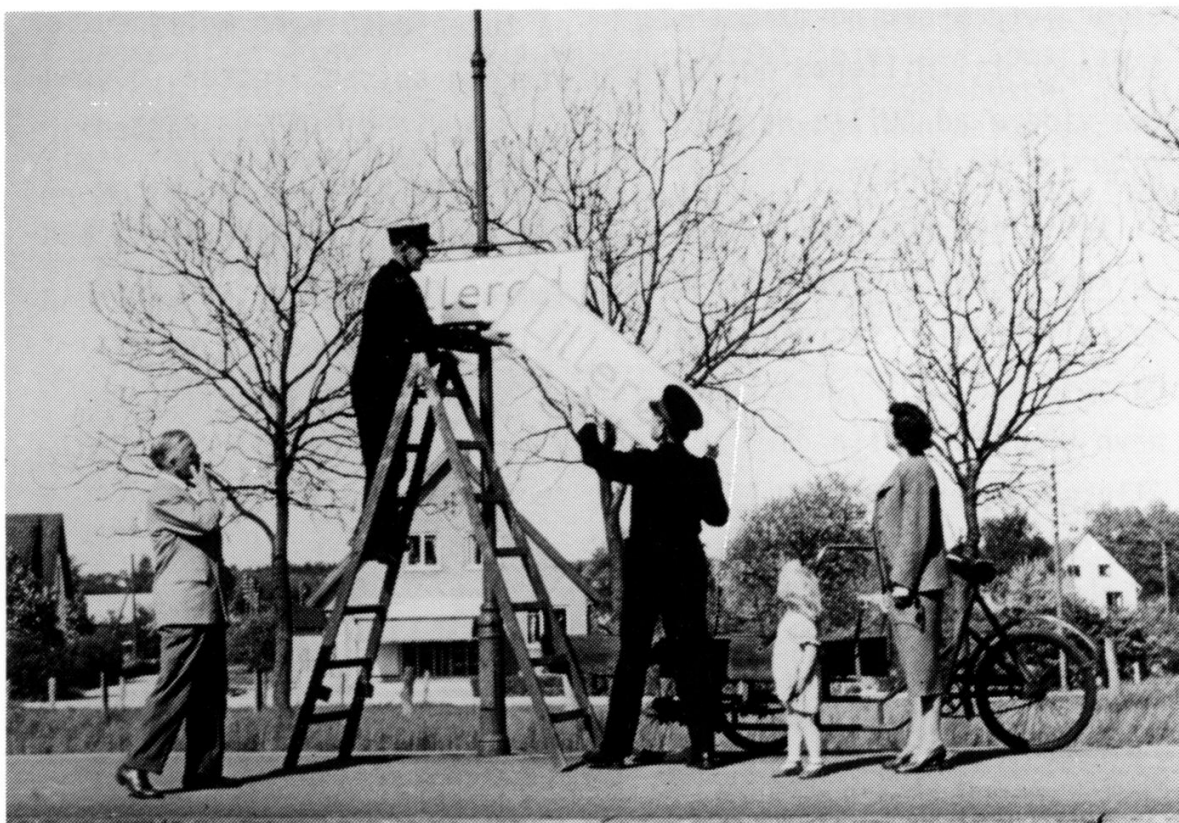
nøglehullet

NR. 2 -1990

TIL LOKAL-
HISTORIEN

NYT FRA LOKALHISTORISK ARKIV & FORENING I ALLERØD KOMMUNE

Siden 1864 har der været jernbanestation i Lillerød. Formodentlig har den betydet mere end noget som helst andet i byens historie: så meget, at selv det gamle bynavn er blevet "udrangeret" til fordel for det stationsnavn, som DSB indførte i oktober 1952. Læs inde i bladet mere om Lillerød station, der blev til Allerød station.

MEDLEMS AKTIVITETER

PINSETUR MED VETERANTOG AD NORDBANEN

Sammen med ti andre lokalarkiver har vore medlemmer nu mulighed for at reservere plads på Jernbaneklubbens veteran tog

Pinselørdag d. 2.juni 1990.

Der er 2 afgang fra Københavns Hovedbanegård, perron 9 eller 10, ad det normale S-togsspor til Hillerød og herfra videre ad "Lille-Nord"´s spor til Fredensborg.

Billetsalget foregår i toget og kun i toget, hvor deltagerne selv betaler for billetten. Den tidlige afgang fra København H kl. 9.20 standser på Allerød Station kl. 10.13, og den sene afgang fra København H kl. 14.20 er i Allerød kl. 15.13.

Man kan komme hjem igen fra Fredensborg kl. 11.17 eller kl. 16.17.

Det vil være en god ide at komme i god tid (10-15 minutter før afgang).

Vore medlemmer opfordres til

at tage madkurv med, hvis indhold kan fortæres f.eks. i Fredensborg Slotshave. Der vil på turen også være mulighed for at købe spisebilletter (begrænset antal) til restauranter i Fredensborg by.

På turen vil Lokalarkivets medlemmer få udleveret en beskrivelse af Fredensborg og aktiviteterne i byen denne dag, samt et beskedent minde om turen og et emblem, der viser, at de tilhører "de lokalhistoriske".

Hvis man har mulighed for at møde i "antikt tøj" - stråhat o.lign. - vil det være med til at gøre turen endnu mere festlig.

Tilmeldingen til Pinseturen skal være Lokalhistorisk Arkiv i hænde senest d. 8.maj 1990.

LILLERØD JERNBANESTATION

af Peter V. Christensen

Geodætisk Instituts tilladelse nr. A 403/85

Den 8. juni 1864 blev Nordbanen indviet af Christian IX, og Lillerød fik en jernbanestation. Selvom det var under den ulykkelige krig med Preussen og Østrig, var stationen smukt pyntet, da indvielsestoget ankom klokken 13.10 (eller 1.10 E.M., som det hed på den tid).

Dagen efter blev den daglige trafik indledt med tre tog i hver retning. Mod København afgik tog klokken 7.50, 16.40 og 20.50. Mod Helsingør/Hillerød afgik togene 9.00, 12.42 og 20.30. Køretiden til København var 1 time og 10 minutter,

men togene 12.42 og 16.40 var blandede person- og godstog med længere køretid.

Med nutidens øjne er dette ikke til at råbe hurra for, men man må huske, at indtil da havde man kun haft hesten som hjælpemiddel, når man skulle udensogns, og mange havde endda måttet nøjes med apostlenes heste. Man må også huske, at Lillerød sogn kun havde ca. 400 indbyggere, medens Blovstrød, som banen også går igennem, havde ca. 1.400 beboere.

Året efter blev der indsat et ekstra togpar (blandet per-

Før dobbeltsporet og de ombygninger, det medførte, måtte de rejsende hen over sporene til perron 2. ca 1901

son- og godstog), og dermed begyndte den udvikling, hvor antallet af tog efterhånden er vokset til 72 afgang mod København på hverdage. Nu er det ikke tanken at gennemgå Nordbanens historie her, og interessererede henvises til den bog, der udkommer senere i år. Derimod skal vi se lidt på vores station: Lillerød station.

Stationen blev anlagt fjernt fra enhver bebyggelse. Der var trekvart kilometer til Lillerød by og et par kilometer til Blovstrød. Der blev anlagt en stationsbygning, der blev smukt restaureret i 1983 tilbage til sin gamle skikkelse. Nord og syd for stationen var der vejoverskæringer, og ledvogterhusene findes stadig. Nord for stationen var det Tokkekøvej, som krydsede banen og gik videre i det, der nu er Irisvej. Syd for var det Gl. Amtsvej.

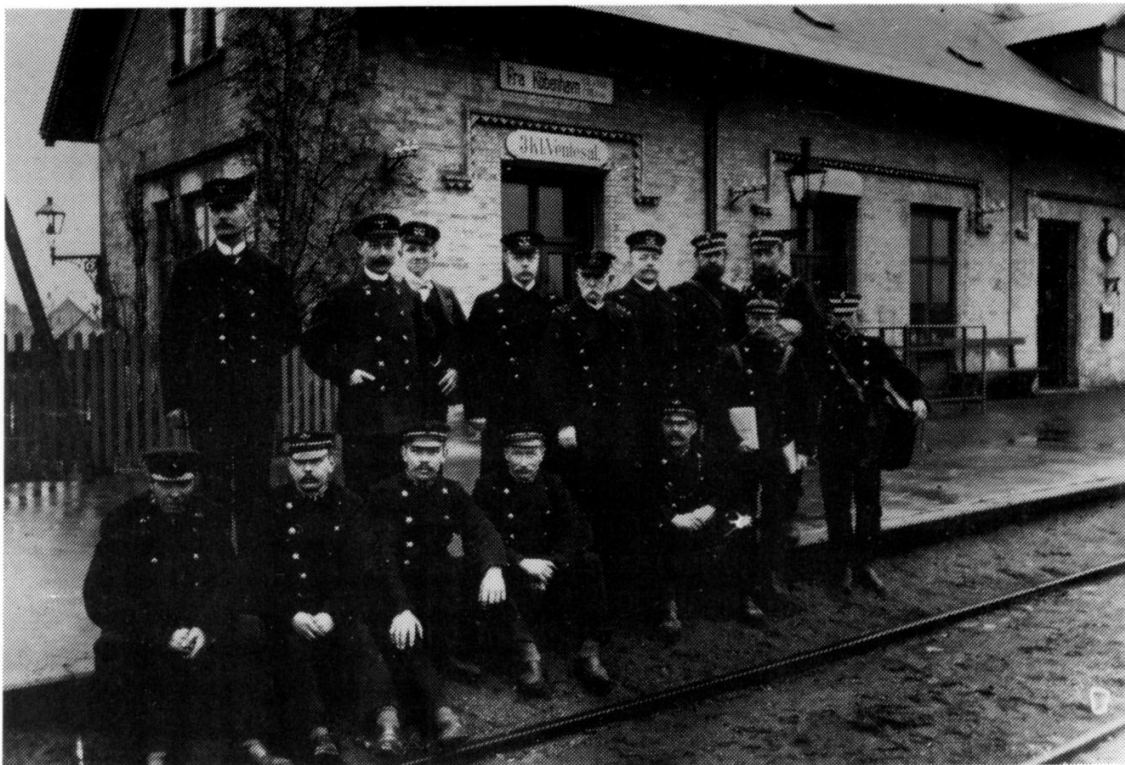
I 1879 blev Vilhelm Hansen stationsforstander, og vi har fra hans hånd en beretning om livet på stationen i 1880'erne. Vilhelm Hansen havde deltaget i krigen i 1864, men havde forladt militæret efter denne for at blive konduktør ved Det Sjællandske Jernbaneselskab. I en årrække havde han kørt på Nordbanen, men da hans hustru var svagelig, ville han gerne være stationsforstander, og det blev han så. Selvom stationen var "lille", var der dog en del personale. Foruden stationsforstanderen var der en assistent, to dragere Petersen og Madsen og en banevogter/signalpasser Nicolaisen. Lillerød kro var endnu ikke opret-

tet, men stationsforstanderen havde ret til at drive restauration i tredje klasses ventesal. Denne ret overdrog han dog til den ene portør, og ved togtid havde denne en ung pige til at holde styr på udskænkningen. Restaurationsholdet var dog ikke udelukkende til velsignelse for portøren, som med tiden fik lidt for mange problemer med de våde varer.

Der var i det hele taget meget initiativ på stationen. Nord for stationen lå der en gammel grusgrav, hvor man sendte affald til fra København. Blandt andet kom der hele vognladninger af murbrokker fra den nedrevne Trommesal. Tømningen af vognene var udliciteret til Petersen, Madsen og Nicolaisen - for en krone pr. vogn. I de lyse nætter gik man igang ved 2-3 tiden om morgenen, og allerede i foråret 1881 kunne man tage arealet i anvendelse som nyttehaver og lægge de første kartofler!

Det var ikke kun grøntsager, man dyrkede. Syd for stationen blev der anlagt et svinehus, der blev købt to grise, men snart efter kom der en lille sortbroget fyr til. Denne blev kaldt Gammeltoft efter sin forrige ejer! Griseholdet blev på kort tid en sådan økonomisk succes, at der normalt var 6 grise. Man købte valle og andet affald til dem fra et mejeri i København for en billig penge.

Der var stor godstrafik fra stationen, især mursten og tørv, og der kunne være så meget gods, at man ikke kunne skaffe godsvogne nok til at

Stationens personale omfattede også postbude, der her er med på gruppebilledet, til højre med tasker. Bemærk skiltet med "3. kl. ventesal". Ca 1908.

transportere det væk fra stationen.

Engang hændte det, at dragerne skulle rangere en godsvogn, der havde stået opstillet i hovedsporet, ind på et sidespor, inden københavner-toget kom. Dette havde de ordnet, og Nicolaisen satte indkørselssignalet til "kør". Men da Hansen gik ud for at kontrollere, om vognen var flyttet, opdagede han, at sporskiftet førte ind til sidesporet, således at det ankomende tog ville køre ind på sidesporet og knuse godsvognen. Uheldet kunne således afværges, men naturligvis nedkaldte han et farligt hus over dragerne, da toget var kørt. Datiden synes ellers ikke at have været så blodsoden, for i virkeligheden havde

dragerne vel stået til en større "mulkt".

Hansen blev kun 6 år i Lille-rød, men nåede alligevel at få en omgangskreds. Denne bestod blandt andet af provst Brasen i Blovstrød og sognefoged Niels Andreasen på Prøvesten. På sidstnævntes fødselsdag den 8. juli var der over hundrede gratulanter på dagen, og en sikker gæst var kredsens rigsdagsmand Lars Dinesen.

Andreasen var en ivrig l'hombrespiller, og når han fik besøg, fik han travlt med at sende bud efter en trediemand, i reglen lærer Bogh, der var sekretær i sognerådet. Da Hansen forlod Lillerød, blev hans efterfølger på stationen Vincent Hansen inddraget i l'hombrespillet, selvom han ikke var

Stationsforstander Harms i midten med afgangsfalget sammen med personalet, ca 1927

videre erfaren i dette, men det fik Andreasen snart rådet bod på!

Lillerød station var på den tid ikke særligt attraktiv. Den bestod af to stuer fornedet og to små kamre i den nordlige gavl, og det var noget af et kunststykke at indkvartere en familie med fire børn og en tjenestepige. I Hansens tid blev der da også bevilget et større tagkammer på loftet.

Årene i begyndelsen af århundredet har vi også en beretning om. Den er imidlertid tryk i Fortid i Lillerød, så her er der ingen grund til at gå videre ind på indholdet.

I arkivet har vi en sporplan over Lillerød station i 1901. Den viser, at der udover et hovedspor og et spor, der var beregnet til at togene på den enkeltsporede bane kunne møde hinanden, var der tre opstillingsspor til

godsvogne.

Der var også sidespor til et tørveskur og en brændeplads, og desuden var der en sidebane til Nymølle.

I 1870'erne havde der været planer om en sidebane fra Lillerød til Frederikssund, men det blev der intet resultat af, da man valgte at bygge en jernbane direkte fra København til Frederikssund. I 1890'erne blev Farum Sten og Grus interesseret i en bedre transportmulighed for sine produkter, og i oktober 1900 anlagde man sidesporet mellem Nymølle og Lillerød. Efter anlægget af Slangerupbanen blev sporet afbrudt. Det skete i april 1907, men da Slangerupbanens prispolitik åbenbart var utilfredsstillende, optog Farum Sten og Grus forhandlinger med DSB om at få reetableret sidesporet til Lillerød. Da DSB var uinteressert, blev der ikke mere af det, og der er idag kun

beskedne rester tilbage af sporet (i Ravnsholt Hegn øst for Kratbjerg).

En mere ulækker transportartikel var latrinen fra København, hvoraf Lillerød fik sin andel (Nøglehullet 1989:2:12-17).

Nordbanen trak også Københavnerne ud fra byen, og der kom landligere til Nordsjælland. Også Lillerød fik sommerhuse. Senere begyndte en større udvikling, hvor folk flyttede ud fra København, men blev ved med at arbejde i byen. Trafikken voksede, og fra 1934 blev der timetrafik.

Banen var anlagt enkeltsporet, men den voksende trafik krævede dobbeltspor, der anlagdes mellem 1933 og 1935. Samtidig forsvandt vejoverskæringerne nord og syd for stationen og erstattedes af viadukten syd for stationen.

Lillerød station har været forskånet for større ulykker - på én undtagelse nær.

Den 27. juli 1944 afgik der et persontog mod Hillerød om aftenen kl. 21.50. Toget havde netop sat sig igang, da der i togets fjerde personvogn skete en kraftig eksplosion. To rejssende blev dræbt, og 17 alvorligt kvæstet; vognen var helt ødelagt, og to andre blev alvorligt beskadiget. Det var den berygtede Brøndumbande, som havde begået denne terrorhandling, som chokerede det lille samfund meget. Efter krigen fik banden sin fortjente straf.

Samtidig førtes en anden krig. Skulle navnet Lillerød forsvinde fra stationen på grund af navneligheden med Hillerød? Der var mange forslag. En ville således gøre

Stationsbygningen ca. 1918, set hen over træperronerne

Der er stadig nogen Meningsforskel mellem Statsbanerne og Lillerøds Befolkning.

et kompromis mellem Lille- og Allerød og døbe stationen - Lillerød. Storm P. havde flere tegninger med gode forslag: Dillerød og Haiti! DSB besluttede imidlertid at indføre navnet Allerød fra 18. maj 1952, men byens befolkning har stadig ikke tilgivet DSB, og hvem ved? En skønne dag får stationen måske igen sit rigtige navn tilbage?

De faste timetog blev nu suppleret med myldretidstog, og i 1960'erne kørte små motorvognstog mellem Holte og Allerød som supplement til Københavnertogene. Den 25. maj 1968 var der folkefest, da elektrificeringen af banen blev indviet. Pudsigt nok indførte man ikke de sædvanlige S-skilte, der findes ved S-togsstationer. Førsteklasses vogne blev heller ikke afskaffet, og indtil 1972 kørte de særlige første classes vogne med grønne sæder og palisander-

finer på væggene, hvilket gav bane kælenavnet "Palisanderlinien".

Godstrafikken har i de senere år været stagnerende. Der afsendes ikke længere mursten eller tørv, og hvad godstrafik der end kan være til og fra kommunen, går på lastbiler. Godstogene på Nordbanen standser ikke længere på Allerød station.

Det nedlagte læssespor og det ledige areal er nu blevet genstand for planer om et "Erhvervscenter Nord", som i forhold til byen og oplandet virker noget overdimensioneret. Et forslag vil endda bevare den gamle stationsbygning, men bruge den til andre formål end jernbanedriften. I stedet skal opføres et billetsalg andetsteds.

Lillerød er imidlertid hverken Ballerup eller Høje Tåstrup, så man må håbe på en mere behersket udvikling omkring den gamle jernbanestation. □

Kilder:

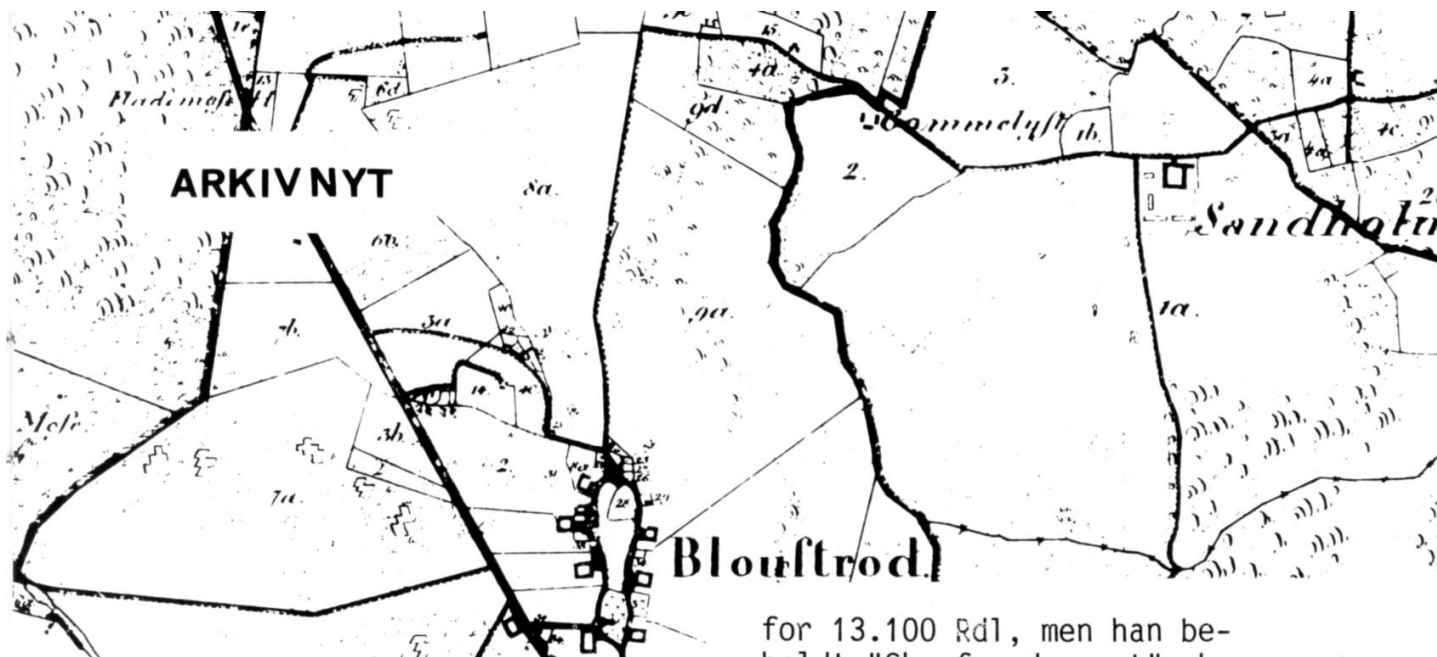
Vilhelm Hansen: Jernbaneliv.-Kbh., 1918.

Fortid i Lillerød. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv og Forening i Allerød. - 1983.

DSB: Elektrificering Holte-Hillerød 25.maj 1968. Kbh., 1968.

Nordbanen 100 år. Jernbane-bladet 1964. Særnummer.

Nordbanen 100 år. Signalposten 1964, nr. 2.

GOMMÉLYST

På flere af de gamle kort over Bloustrød er der tæt på Sandholm angivet en ejendom med tilliggende jorde, som kaldes "Gommelyst". Flere har nok undret sig over, hvad det er for noget "gomme", der har givet gården navn, men ingen har rigtig givet sig tid til at slå det efter.

For nogle uger siden fik vi imidlertid svaret, idet en mand fra Holte ringede til arkivet og spurgte, om vi havde nogle oplysninger på ejendommen "Gommélyst" i Bloustrød sogn.

Det viser sig nemlig, at "Gommélyst" er bygget af Jean Baptiste Gomme, der efter at have forpagtet Sandholmgård købte denne samt det såkaldte "Skovfogedvænge" eller "Sandholmvænge" af Georg Jørgensen og Elias Winther, i juni 1795 for 9.300 Rdl.

Allerede i 1802 solgte Gomme igen Sandholmgård til hs. kgl. majestæts amtsforvalter over Tryggewelde amt, Jacob Rosted,

for 13.100 Rdl, men han beholdt "Skovfogedvænget", hvor han så byggede (eller allerede havde bygget) "Gommelyst". Herefter opkøbte han en halvgård nr. 5b af Selsmark (1802) samt "Rughaven" og en anden parcel i Kettinge by (1814 og 1818).

Efter Gomme's død skænker hans enke, Hedevig Lorentia født Kragedal, ejendommen til sin plejedatter Ane Elisabeth Galberg's mand, bagermester i Hirschholm Peter Adolph Hansen - dog med den klausul, at hun selv må blive boende på gården resten af sine dage. Hertil følger "fri Spise, Drikke, Vadsk, Varme og andre Fornødenheder og Bequemmeligheder ligesom hr. Hansen og Familie selv nyder sådant" samt i penge 50 Rdl. årlig. Bliver enke-madamen utilfreds med forholdene, skal hun årlig have 200 Rdl. i erstatning - også selv om hun fortsat ønsker at forblive på gården trods forholdene.

Ud over "Gommelyst" nævner gavebrevet (fra 1834) også en anden bygning på "Skovfogedvænget", nemlig "Fortredshuset", og på parcellen i Kettinge

ge, det såkaldte "Enghavehus" samt halvgården 5b af Selsmark. Herudover får Peter Adolph Hansen "alle Creaturer og Avlsredskaber af ethvert slags som nu udgjøre Gårdens Besætning og hvoraf Intet i nogen Måde undtages".

Allerede i 1836 sælger Hansen hele ejendommen til enkemadame Marie Krogh af Eegholm, Hornsherred, for 5.000 Rdl., og af en påtegning til skødet ses, at Gomme's enke flytter med bagermesteren og hans familie til en nyerhvervet gård i Hirschholm, hvor hun får de

samme rettigheder som nævnt i gavebrevet af 1834.

Marie Krogh beholdt "Gommelyst" i 8 år, og solgte den i 1844 til premierleutnant E. von Fabricius på Sandholmgård for 7.500 Rdl..

Samme år fik Sandholmgårds ejer lov til at "indtage under samme drift de under Nabostedet "Gommelyst" hørende Jorder med uprivilegeret Hartkorn 2 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 1 1/4 Al." - hvilket vil sige, at de to ejendomme blev slået sammen til én, og det er det sidste vi hører til "Gommelyst".

Birthe Skovholm

Ny lokalhistorisk litteratur.

Ligesom Birkerød har Farum kommune nu fået udsendt en bog om det område, kommunen dækker. Den hedder "Strejftog i Farum" og er udarbejdet af lokalhistorikerne Gudrun Lund Meyer og Erik Juul Pedersen. Bogen er udgivet i anledning af det ny rådhusbyggeris færdiggørelse og udsendt gratis til kommunens borgere.

For Allerød-borgere har bogen den særlige interesse, at et par af de vandrende eller cykelture, som er beskrevet, også kommer lidt ind i Allerød kommune. Det gælder Sønderkov og Mølleåen/Terkelskov.

Bogen er interessant læsning, og såvel Farums egne borgere og "turister" vil få glæde af den i de næste år.

PVC

Portrætsamlingen

Ane Krestine Hansen, født Johansen, 1848 i Børstingerød, Lillerød sogn, er et eksempel på at vor personefterlysning gav resultat. Ifølge giveren, en direkte efterkommer, blev "Stine" gift med Anders Hansen fra Gammel Allerødgård ca. 1870. Anders Hansen blev i Blovstrød sogneråd kaldt "Allerødbonden", fordi der var 3, der hed Hansen i rådet, og vel fordi Gl. Allerødgård var af en vis betydning i Blovstrøds omegn. Fotografiet af Stine ved pumpen på Gl. Allerødgård er ikke dateret, men må være fra før århundredskiftet.

LETFÆRDIGE BETRAGTNINGER OMKRING PASTOR JUNGE

af Karen Andersen

Joachim Junge var præst i Blovstrød med Lillerød som anneks sogn 1791-1823.

Nu til dags er han kun kendt for sin bog "Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog" fra 1798. Den er skrevet i datidens stil for rejseskildringer med en bunke lærde, litterære henvisninger. De gør bogen ret så ufordøjelig for os, men for den lærde læser dengang beviste de, at præsten i Blovstrød ikke var gået i stå ude på landet.

I dag tillader vi os at pille alle oplysninger om bøndernes liv og levned ud af teksten, så vi får mulighed for at vurdere dem i sammenhæng. Da Junge har skrevet bogen på højst 6 år, er det måske ikke helt galt, hvis man ser ham for sig, som en nysgerrig, ung mand fra storbyen Københavns akademiske miljø, som pludselig er endt ude på landet. Han ser med friske øjne og stor veloplagthed på de "vilde, indfødte" i Blovstrød og Lillerød. Meget kan han lide eller forstå, andet forekommer ham mærkeligt og forkert. Dog er holdningen optimistisk, om end noget ironisk nu og da.

FORFATTERSKABET

Vi ved, at han hele sit liv var en flittig skribent. Bl. a. har han beskrevet, hvordan bekendtskabet med den tyske filosof Kant gjorde hans tro levende og inderlig igen, efter at rationalismen næsten havde udtørret troens kilder hos ham. Det var ham derfor en stor skuffelse, at hans skrifter om Kant blev dårligt modtaget.

Junge har også skrevet artikler om landbrugsforhold, som han blev kastet ud i som præst på landet. Han vilde afprøve teorier i praksis og indrømmer gerne, at hans eksperimenter ikke var lige heldige. Han skrev om "En Opdagelse i Planteverdenen om Hylde træets Lugt", "Om Kartofflen" og "Om Bier og Biers Nedslagning i Kuber". Hans nysgerrighed og videbegærlighed bragte ham vidt om kring, som man ser.

FAMILIEN

Om Junges familie kan man få noget at vide i en slægts-

bog. Der ser man, at den unge Junge fik adgang til de lærde kredse i København gennem sin fasters mand, den ansete etatsråd Temler, så det var ikke alene ved egen indsats, at han fik sin gang hos nogle kendte familier i København i sin studietid. Hans egen baggrund er en solid håndværkerfamilie.

Hans fader var glarmester i Odense, og 6 af hans børn nåede voksenalderen.

Joachim eller Jokum må have været et opvakt barn. Han kom på katedralskolen og gjorde sine forældre ære ved at få flere legater. Mærkeligt nok fik han kun anden karakter ved sin afgang fra Odense. I København fik han udmærkelse ved sine universitetseksaminer.

Han kom på katedralskolen, gjorde sine forældre ære ved at få flere legater. Mærkeligt nok fik han kun anden karakter ved sin afgang i Odense. I København fik han udmærkelse til sine eksaminer

Junge giftede sig aldrig, men i hele sin tid i Blovstrød blev han "passet" af sin ældre søster Elsebeth, der også optrådte i rollen som præstekone. I kirkebogen kan man se, at hun et par gange om året har båret børn til dåben i Blovstrød. I de fleste tilfælde var det børn af småkårsfolk. I Lillerød optræder hun kun i een gårdmandsfamilie, så der må have været specielle bånd, skulle man tro.

Her vil det være rimeligt at omtale en dreng ved navn Joachim, som voksede op i præstegården, hvor hans ugifte moder arbejdede i huset. Drengen er født på Den kgl. Fødselsstiftelse 1808, og så ved vi ellers ikke så meget mere konkret ud over, at han, som nævnt, voksede op i præstegården, at præsten på et tidspunkt har givet ham sit efternavn, samt at drengen og hans moder arvede både pastor Junge og hans søster. Den sidstnævnte kaldte ham sin brodersøn i sit testamente, så drengen har nok været den pæne pastor Junges uægte søn, som han dog har taget en slags ansvar for. Fra nogle af Junges notater ved vi, at han allerede var i præstegården 1815. Men der er intet spor af nogen skandale i forbindelse med denne søn hos provst og biskop. Hvad sognet har tænkt, ved vi ikke. Som det ses, er det ret lidt vi ved om Junge. Dog mener jeg, at vi kan få lidt mere at vide om ham som menneske ved at analysere hans konfirmandudtalelser i kirkebøgerne. Men inden vi kommer til dem, vil jeg søge at finde ud af, hvordan Junge var som prædikant. Her må vi gå til visitatsbøgerne.

PRÆDIKANTEN

Biskop Balle var på visitats i Blovstrød-Lillerød i 1800 og 1806. Der er en lille forskel i udtalelserne. I året 1800 skriver Balle, at Junge

Blovstrød Præstegård, fotograferet før 1897, hvor den brændte. Det er tænkeligt, at billedet viser de samme bygninger, som Junge levede i.

prædikede "ordentligt og grundigt", i 1806 "med grundighed og til opbyggelse". I begge år siges det, at han "katekiserer godt og messer skikkelig". Det lyder ikke, som om han har været en særlig medrivende prædikant, men snarere som en der samvittighedsfuldt gør det ham pålagte arbejde.

Af et brev fremgår det, at biskop Münter var på besøg i 1810, og da får Junge ifølge eget udsagn "en anselig præmie" for sin prædiken "Om en Kristens Lyksalighed". Det får stå hen, om Junge var blevet en bedre prædikant, eller om han og Münter i højere grad delte synspunkter. Et andet brev viser i al fald tydeligt, at Junge var nervøs og forvirret under bispens visitats i en sådan grad, at han glemte at takke for præmien og derfor måtte til at skrive takkebrev.

Så går jeg over til min egentlige inspirationskilde: Junges udtalelser om konfirmanderne 1792 til 1814.

OM KONFIRMATIONEN

Når man læser dem igennem, mindes man sin barndoms karakterbøger. Efter formen at døme, kan de vist kun være ment for bispens eller provstens øjne. Mange af dem egnede sig ikke til forældrebrug uden omskrivning. De standser i 1814, fordi man får nye kirkebøger, som skal skabe ensartede forhold på dette område i hele landet. Fra nu af skal præsten bare udfylde et skema. Tiden for personlige udfoldelser er forbi. Enevældens trang til ensretning og orden har vundet endnu en sejr.

For overskuelighedens skyld vil jeg i det følgende kun beskæftige mig med konfirmander fra Lillerød kirkebog. Det

drejer sig om 116 unge mennesker. I Blovstrød er der ca. 3 gange så mange, men stikprøver viser, at Junge bevæger sig inden for de samme rammer, de rammer, som sættes af kravene til konfirmanderne.

KRAVENE

De skulle have gået i skole, lært at læse og tilegnet sig den kristne børnelærdom, som så skulle kontrolleres og suppleres ved en vinters konfirmandundervisning hos præsten. Det lyder lige til. Kan de klare kravene, "består" de, kan de ikke, så bliver de ikke konfirmerede. Virkeligheden var dog ikke så enkel.

RETTIGHEDER

Statsmagten ville med konfirmationen (fra 1736) fremme borgernes viden om kristendommen, og således få dem til at føre et mere kristeligt liv. Man kan også sige det lidt mere barsk: Regeringen sikrede sig befolkningens tilslutning ved at bestemme at uden konfirmation kan ingen blive trolovet eller gift, fæste eller købe fast ejendom eller blive soldat. Det synes næsten underforstået, at når befolkningen sørger for at sende deres børn i skole nogle år, må præsten på statens vegne se til, at alle "består", så de kan blive optaget i voksensamfundet og tjene til livets ophold.

VURDERING AF KONFIRMANDER

Junge løste dette problem ved at udtalelserne tydeligt viser, på hvilket niveau man "bestod" sin konfirmation. Junge som andre præster har ofte måttet strække sig meget vidt for at få de unge mennesker ud i samfundet.

De objektive ting, som Junge vurderer efter er: om de kan læse indenad, kan lære udenad, har evne til at lære ("har Nemme"), og har forståelse af det læste ("har Begreb"). De første år nævner han oftest, hvad de har læst af de anordnede bøger, dvs. Luthers katekismus, Pontoppidans forklaringer, Birks bibelske historier samt lærte salmer. Som årene går bliver hans vidnesbyrd mere almene, så de både fortæller noget om konfirmanderne, om Junge og tidsforholdene i almindelighed.

Junge har stor social forståelse og synes ikke at give gårdmandsbørn særbehandling. Han er ægte interesseret i børnene som individer. Han ved en masse om deres hjemlige baggrund og deres særpræg som personer. I nogle tilfælde viser han temperament, mest når børnene forekommer ham umedgørlige, eller når han har mistet tålmodigheden med dem, fordi han ikke kan få noget propet i hovedet på dem.

Et par praktiske oplysninger bør forudskikkes. Retskrivningen er moderniseret, men

Der findes ikke noget fotografi af Lillerød kirke, som den så ud på Joachim Junges tid. Dengang havde kirken intet tårn, vistnok kun en lille tagrytter med klokker. På dette fotografi fra før århundredskiftet ses det lave tårn med spir, som blev tilføjet i 1859. Som nævnt ved tidligere lejligheder, blev spiret udskiftet med det nuværende "rigtige" tårn i 1906. Men resten af kirken er den samme, som Junge kendte.

ellers er intet ændret i teksten. Faderens stilling er anbragt i parentes efter navnet. Endelig er de fleste konfirmander mellem 14 og 16 år.

DE BEDSTE KONFIRMANDER

Vi begynder med den bedste gruppe, som opfylder alle kravene helt. Det er typisk, at de er ret korte. Hans yndlingstillægsord er "herlig". Her er nogle eksempler.

1794 "Kirsten Anthonsd. (afdød husmd.). Var en af de allerflittigste og bedst oplyste blandt dette års konfirmander. Pontoppidan etc. læste hun med god forstand".

1795 "Johanne Olsd. (skomager) var fra dette sogn den bedste. Havde herligt begreb

om alt det, som hun hastigt lærte".

1796 "Anders Pedersen (foged). Var den bedste konfirmand fra det år".

Det er også tydeligt, at Junge ikke diskriminerer uægte børn.

1804 "Jørgen Simonsen, uægte født, ude at tjene. Naturligvis forsømt, men en herlig dreng, stadig, flittig og udrustet med gode sjæleevner. Gjorde godt regnskab for katekismus og lærebog".

Han sammenkæder ikke velstand med forstand.

1804 "Anne Andreasd. (husmd) var ligesom denne fattige mands øvrige børn meget vel oplyst, sindig og af ualmindelig lærelyst.

Så er der 2 piger, hvor man

efter ordlyden ikke rigtig kan se, hvorfor den ene er bedre end den anden.

1802 "Anne Davidsen (gdm.) var den øverste blandt pigerne. Havde en skøn dømmekraft og kunne tillige herlig nemme, og i sit væsen var hun meget sindig".

1802 "Bohild Kirstine Jensd. (gdm.) .En velopdragen pige og af ypperlige naturgaver. Kunne og forstod alt perfekt".

Det følgende tyder på, at konfirmanderne ikke blev nævnt i rækkefølge i kirken, som man gjorde i en senere tid.

1811 "Peder Andersen (husmd.) Et skønt nemme og herlig dømmekraft. Var i mine tanker den solideste af alle konfirmander".

SOCIALE TABERE

Der er en stor gruppe, hvor Junge klart viser sin sociale forståelse. Han er helt klar over, hvor meget de betyder for et barns præstationer. De sociale tilfælde markerer han gerne med ordet "forsømt". Omkring en femtedel placeres i denne gruppe.

1792 "Jens Hansen (afdød husmd.) Lærte godt (skønt han var noget forsømt) de vigtigste spørgsmål af det forbedrede udtog af Pontoppidan foruden Luthers katekismus samt Birks udtog af hans bibelske historier".

1795 "Niels Jensen (husmd.). Havde et herligt begreb og nemme, men var af faderen

meget forsømt, så han ikke bragte det så vidt, som han burdet".

Man har vel lov at antage, at denne fader ikke har sendt ham regelmæssigt i skole, men ladet ham hjælpe til derhjemme.

Et lignende eksempel er 1805 "Jens Andersen (afdød gdm.), Gode fatteevner, men var ikke øvet, da han som faderløs har måttet gå med i alle forretninger og stundom forsømt bogen. Han lærte alt meget skønt. En god dreng af sindelag".

Der blev stillet store krav til børn dengang, men det var vel naturligt, da man altid levede ret nær eksistensminimum.

Junge nævner også et eksempel på datidens fattigforsørgelse, og han erkender indirekte, at systemet var dårligt.

1813 "Niels Andersen (husmd.) særdeles fast i boglæsning og ikke dårlig af nemme eller omdømme. Lærte derfor ret

godt (skønt han gik på omgang blandt bønderne) det anbefalede".

Der er også en dreng, som ifølge Junge, synes at have taget varig skade af at have været sendt ud at tjene som barn.

1814 "Anders Olsen (husmd.) læste godt i bog, besad en fast dømmekraft, men syntes mig at have fået sin følelse (?) hårdet, måske ved tidlig at have været blandt strenge husbonde. Han tjente gdm. Andreas Pedersen, en from mand i Lillerød".

Der er også denne pige, som er lidt ældre end de fleste. 1814 "Anna Larsd. (husmd.) havde ganske godt hoved, men var ved tidlig at tjene, tidlig forsømt, og (havde) ganske utrolig besværlighed ved at genvinde noget af det tabte. Hun læste ganske upåklageligen i bog, lærte lærebogens grundstykker, røbede stor lærelyst, og blufærdig i en sjælden grad". Jeg antager, at dette betyder, at præsten har medlidenhed med en yndig, ung pige, hvis vilje er meget større

end evnen. Hun lærte jo kun grundstykkerne og viste lælyst.

I det hele nævner Junge mange steder, at det at tjene gør det svært for mange at lære det forlangte. Det var også problemet for denne pige med det omtumlede liv.

1810 "Anna Marie Hansd. (afdød gdm.) havde opholdt sig i Herløv i ungdommens begyndelse, havde nu anden stedfader, var forsømt, kunne læse heel (= meget) mådelig og at begribe noget var hende næsten en umulighed. Jappede om i tingene hist og her".

Endelig denne unge mand, som måske var lidt af en oprører. 1811 "Anders Thordsen (husmd.) læste ret godt i bog, havde upåklageligt nemme og om-dømme, var forsømt ved at flakke om; lærte kun især katekismus".

DE ALMINDELIGE

Langt de fleste kan dog opfylde kravene i rimelig grad. De karakteriseres som flittige, kan læse indenad og ofte lære udenad, men det kniber med forståelsen. Der er mange variationer af dette emne. Men blandt udsagnene om disse pæne og ordentlige mennesker dukker der små perler op, som viser Junges skarpe iagttagelsesevne. Vi har både ham der er for lille og ham der er for stor. 1793 "Peder Hansen (husmd.) er meget lille og flittig, men af godt nemme. Lærte som de foregående".

1800 "Jørgen Jensen (husmd)

Ganske skønne evner, men utrolig forsømt af forældrene. Kunne vist nok kun sine ting mådeligt, da det holdt ham utrolig vanskeligt at læse i bog, men han var allerede soldatervoksen nu i sit 16.år; og han var en god dreng". Som i andre tilfælde lyser medlidenheden ud af vidnesbyrdet.

Junge bruger ofte ordet "sindig" rosende, og derfor er det naturligt, at han ikke kan døje de alt for hurtige.

1798 "Gundil Pedersd.(afdød smed) af langt hastigere nemme end forstand,hun har slidt meget brav og er en godmodig pige".

Der er også drenge i denne gruppe.

1814 "Carl Christian (født på Fødselsstiftelsen)læste lydeligt og tydeligt i bog, havde et nemme, der gik stundom alt for langt foran dømmekraften. En flittig og bøjelig dreng".

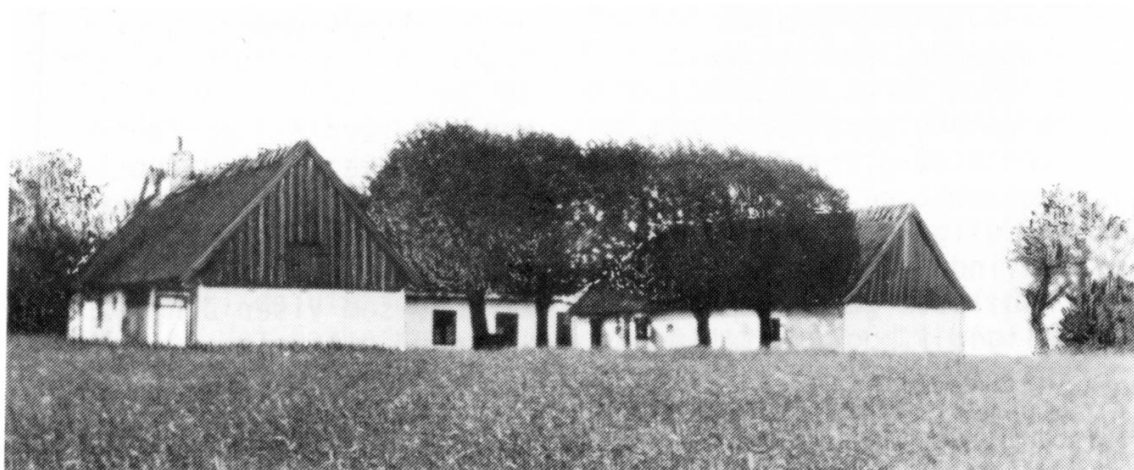
Så er der de konfirmander, som ikke lærer at læse eller er meget ringe til det. Det første eksempel beretter om en personlig indsats fra Junges side.

1798 "Peder Mortensen (fader død,stedson). Yderlig forsømt, lærte nogenledes, da jeg havde ham her i huset, men fandt det uovervindeligt vanskeligt at læse i bog".

1803 "Anders Jensen(husmd.) ude at tjene,forsømt og af meget mådelige sjæleevner.Lærte nogenlunde ved utrættelig flid det befalede, men kunne dog have lært mere dersom ej vanskeligheder i at læse i bog hindrede ham".

DÅRLIGE SKOLER

Vi får også et lille indblik i datidens undervisningsforhold.Store klasser, hvor degene ikke kunne tage sig ret meget af den enkelte elev.De stadige gentagelser i kor sy-

Med til dommen over pastor Junges konfirmandhold hører, at Lillerød ingen skole havde i de beskrevne år. Lillerød skole blev først bygget i 1823,og før den tid var børnene henvist til Rytterskolen i Kollerød eller helt andre former for undervisning. Fotografiet viser Gammel Skolegård,Lillerøds første skole, ca.1900.

nes at have gjort det muligt for enkelte elever med talent for at huske at læse i bog uden at kunne bogstaverne. Præsten har et par eksempler.

1799 " Johanne Kirstine (husmd.) af mådeligt begreb og var kommet til at læse rent, førend hun rigtigt havde lært at stave. Var flittig".

1806 "Birthe Jørgensd. (husmd.). Var af de børn der lære at læse, inden de har lært at stave, og gætter sig derfor frem ved hvert andet ord. Måtte derfor immer øves ved (som de gamle sagde) bidslet. Bragte det dog omsider så vidt, at hun forstod, hvad hun læste, og læste ganske godt både inden- og udenad. Kunne hastigt nemme, kun dømmekraft fattedes hende".

Den følgende piges vidnesbyrd er en variation over dette læseproblem, som dog måske også har noget at gøre med evner.

1802 "Birthe Jensd. (gdm.). Dømmekraft ganske udyrket hos hende, kunne nok lære at læse i lige linier og læste alt det anbefaløde så godt, SOM DET VAR HENDE OG MIG MULIGT". Tungt må det have været!

FORÆLDRENES ROLLE

Dengang kendte man også forældre, som var ærgerrige på deres børns vegne.

1801 " Maren Pedersen (sognefoged). En god og rettænkende pige af bedre nemme end begreb, holdtes stedse af forældrene til streng flid også i læsningen, lærte derfor skønt alt det foresatte".

1806 "Ingeborg Hansd.(ringer) et fortræffeligt hoved, der kunne fatte alt. Havde stor færdighed i at læse i bog og ligeledes uden bog (dvs. lære udenad), da hendes brave moder var fortræffeligt oplagt til at lære børn at læse. At kunne det foresatte var lidt for hende, det kunne hun før undervisningstiden, så vi ikke haft andet at gøre, end blot rømme op (=rydde op) blandt begreberne".

Endnu en pige er undervist hjemme.

1811 "Anna Lisbeth (husmd.). Et hurtigt nemme, vel undervist af hendes brave , fromme moder, læste med færdighed alt".

PROBLEMBØRN

Der er selvfølgelig også konfirmander, som er en prøvelse i enhver henseende. For denne gruppe synes minimum af lærdom at være at kunne noget af af Luthers katekismus

1814 "Kirsten Hansd.(husmd.). Stærkere af legeme end sjæl. Hvor der er pingue ingenium (= dumhed) kan andre arbejde sig magre på at undervise og dog ikke komme videre end til katekismus. I bog kunne hun læse nogenledes".

Her finder vi en dreng, som må have haft en ualmindelig visuel hukommelse.

1814 "Jens Sørensen (husmd). Var svag i sjæleevner, men kunne dog ved jernflid lære de længste og ordrigste lære-bogssætninger bogstaveligt, men det var alt. En skikkelig dreng for resten, havde en gan-

ske uforståelig udtale".
Udsagnet synes selvmodsigende.
Gad vide hvordan Junge har afgjort, hvad han sagde!

Denne stakkels pige er heller ikke meget værd.

1803 "Karen Hansd. (husmd.).
Ussel af begreb, nærmede sig mere til dyrene end englene.
Lærte især katekismus ret godt, men i bog kunne hun fermt læse".

En nutidig læser synes unægtelig, at læsefærdighed burde placere pigen langt over dyrene.

Der er en hel række konfirmander, som er enfoldige, har mådelige sjæleevner, er sygelige og svage på legeme og sjæl, men de gør sig umage og bliver derfor konfirmerede. Som Junge siger om en af flokken :

1793 "Anna Nielsen ... søgte ved utrættelig flid at vokse i Guds og Vor Herre Jesu Kristi kundskab".

En variation over temaet de tungnemme konfirmander er følgende:

1801 "Anders Nielsen (husmd.)
Her stred kødet imod ånden, og

det har fra Arrilds tid af fået overtaget. For resten en god dreng. Lærte så vidt læres kunne, når først begyndes at lære i 15-års alderen".

Vi hører et sted direkte om skolemesterens indsats.

1807 "Maren Nielsd. (husmd.).
Læste meget godt i bog, var en meget ordentlig og stille pige, men af så usselt begreb, at jeg aldrig fandt det uslere. LÆRTE VED JERNFLID SÅVEL PÅ HENDES SOM SKOLEMESTERENS SIDE Luthers katekismus og det vigtigste af lærebogen. Kunne færdig læse (=lære) udenad, men at fordøje det var hende aldeles umuligt".

Der er også den dovne, men begavede elev.

1801 "Jens Andersen (fra Baggerhuset). En dreng af herlige anlæg og skønt begreb, men læste ikke så flittig, som han var buden".

Så er der drengen, som kan lide lidt sjov og ballade. -

1807 "Ole Nielsen (husmd.).
Et fortræffeligt hoved. Læste uforlignelig i bog og flittig. At lære det befalede var for ham aldeles intet, men at alvor vil falde ham vanskeligere, dersom han ikke træffer gode mennesker, dem Gud ham unde".

Junge brød sig ikke om ambitiøse mennesker. Her er et eksempel, som tillige viser lidt om hans syn på kvinder.

1814 "Marie Larsen (afd.gdm.).
En pige af megen flid og så vidt som hos fruentimmere en meget god dømmekraft; læste herligt i bog og gjorde sig

ret umage for ved enhver opgave i skolen og ved enhver lejlighed at overfræffe de andre alle".

Selv en dreng, der beskrives som "Dorsk af nemme. Slet om-dømme og havde ingen fasthed i noget" blev konfirmeret.

DEN ORDBLINDE KARL

Som afslutning på denne gennemgang af Junges konfirmandudtalelser vil jeg fremdrage et eksempel fra bisparkivet. Det drejer sig om en karl fra Høveltegård, som velyndere ville hjælpe til at blive konfirmeret. I dag ville vi nok kalde ham ordblind, men det er såmænd ikke sikkert, at vi ville have givet ham så god en behandling, som han fik i datiden.

En gårdmand ansøger bispen om at en skikkelig karl på 25 år må blive konfirmeret efter mundtlig undervisning, fordi "han kan ikke læse, og kan ikke lære det nogensinde". Pastor Junge anbefaler ansøgningen og tilføjer, at karlen har gået til konfirmandundervisning 5 gange, men holdt op igen hver gang, "da det var afstikkende ikke at kunne stave". Endvidere oplyser Junge, at manden havde håbet at lære at læse sammen med andre voksne under soldatertjenesten, men nu har han trukket frinummer, så der må gøres noget. Desuden - siger Junge - er han en virkelig god kristen og drikker ikke.

Afgørelsen viser, at Frederik den Sjettes enevælde kunne ha-

ve et såre menneskeligt ansigt.

Provsten bestemmer: "...at dette menneske skal gå til præsten så ofte han kan og præsten kan og så længe, det er nødvendigt, dog fornødent, at han går alene, thi med børn lærer han intet, og han kan ikke formås dertil. Når præsten skønner, at han har de fornødne kundskaber skal han - efter min formening - stedes til konfirmation alene og uden forudgående anmeldelse til menigheden om den foretagne handling".

Han blev konfirmeret samme år. Vi har nu set en pastor Junge, som over årene synes at have bevaret et skarpt blik og et åbent sind over for sine konfirmander, og ikke mistet evnen til medfølelse i dagliglivets mange gentagelser. Om hans menighed har opfattet ham sådan er en ganske anden sag. Men de har nok alle kendt "En ny Vise om Morderen, som overfaldt Præsten og hans Søster i Blaustrød Torsdags-Nat den 20. November" i året 1800. Den fortæller, at morderen slog præsten, så at "Bloddet sprudder og han draget slappe Aandedrag". Efter dette slag flygtede tyven, så virkeligheden var måske ikke helt så drastisk, og Joachim Junge levede videre i præstegården til sin død 62 år gammel 1823.

FRA LYNGE TIL LENINGRAD -mere om Allerød-lurerne

Af Per-Olof Johansson

Hvordan lærer vi Danmark og verden at Brudevæltelurerne er fundet indenfor Allerød kommunes grænser ?

Det må begynde med, at vi selv interesserer os for dem. Hver for sig og i fællesskab, kommune, LAFAK osv.

Som et led i det projekt, fik jeg min bror Stig til at finde frem til den af lurerne, som er havnet i Leningrad på Eremitagemuseet. Det lykkedes at finde den (se Nøglehullet 2/1989). Desuden gjorde han forsåvidt et fund mere, idet der også på museet i Rusland var en stump af en lur, som man til dato ikke har kunnet identificere som forud kendt på Nationalmuseet i København.

Men hvad den sjette Brudevæltelur angår, har museumsinspektør Jørgen Jensen, Nationalmuseet et langt stykke af vejen afdækket det forløb, som bragte den til Sankt Petersborg. Historien kommer nok til at indgå i en bog om Nationalmuseets historie, men foreløbig har han fortalt den i Danmarks Radio, og jeg skal her gengive nogle af hovedtrækkene:

Han fortalte, at det faktisk var foranlediget af min henvendelse, at han besluttede at efterforske afleveringshistorien nærmere, og at det var bror Stigs notater fra Leningrad, som leverede nøglen til den.

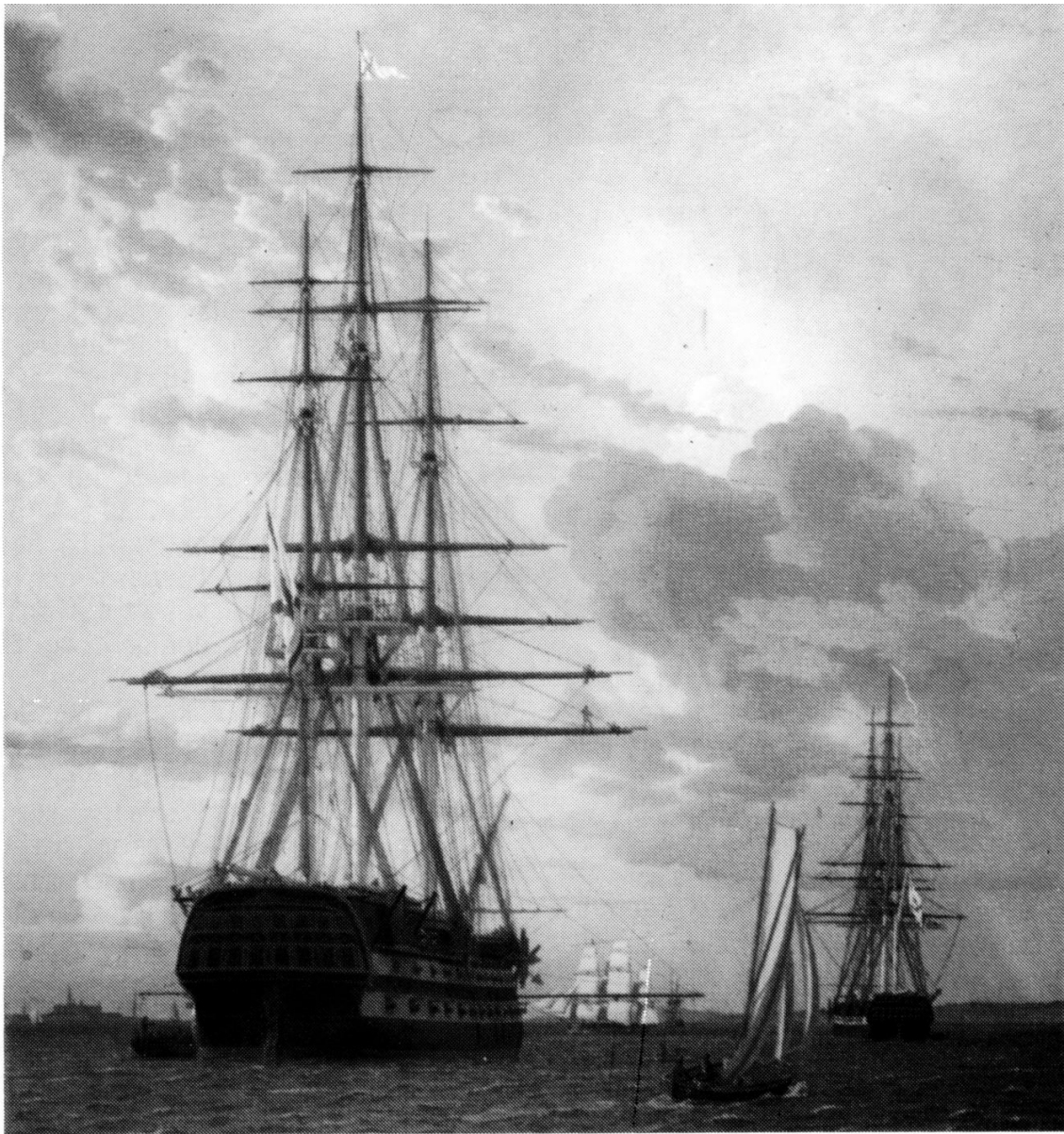
Stig havde nemlig noteret navnet

Den spejlvendte tvilling til den sjette lur fra fundet i "Brudevælte mose" ved Fuglerupgård i Lyngø.

Som fyrstegave kom en af de berømte lurer - fra Allerød kommune - til at spille en rolle i det diplomatiske spil mellem Rusland og Danmark.

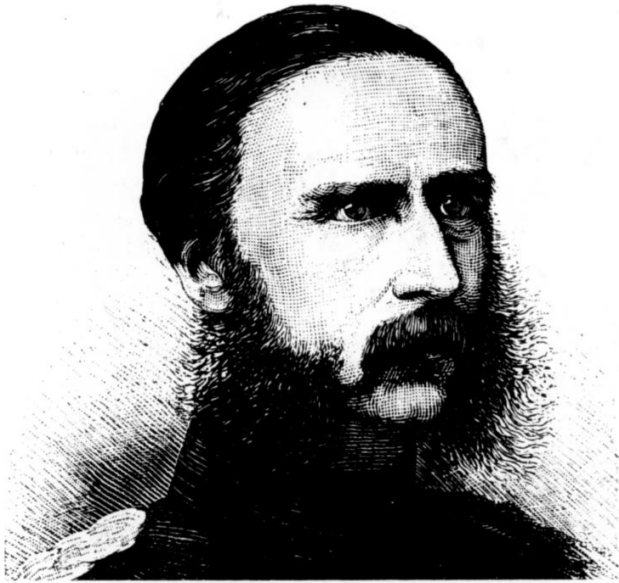
Gille, hvilket skulle være navnet på den, der havde overdraget den sjette Brudevæltelur til Zarens samling fra "Københavns Museum". Eftersøgninger i alle mulige leksikaer og personfortegnelser havde ikke givet noget resultat. Men en dag opdagede Jørgen Jensen, at vedkommende havde været medlem af "Det kongelige Nordiske Oldskriftselskab", som har til huse på Nationalmuseet ! Gille var direktør for Eremitage-

På et maleri af C.W.Eckersberg ses et par russiske orlogsskibe under et flådebesøg i Øresund. De meget store lineskibe er ankret op på Helsingør rhed.

museet i Skt.Petersborg i 1840'erne. Han havde været i Danmark i 1843, og der formentlig stiftet bekendtskab med lurernes eksistens og hjemtaget den første stump - hvem han så har fået den af. Sådan som de udenrigspolitiske forhold var, sejlede den russiske flåde Øresund tynd, og ankrede ikke sjældent op til flådebesøg. Gille har været med på sådanne rejser, og han kan i forbindelse med diplomatiske udvekslinger af standardgaver have henledt majestæten Christian d.VIII's opmær-

somhed på, at en lur ville være en god gave til Zaren. Jørgen Jensen havde ikke i sit foredrag megen tid til rådighed, men fik alligevel redegjort levende for Danmarks balancegang mellem stormagterne udadtil og for revolutionstrangen indadtil. I befolkningen var der uvilje mod Rusland, men kongen ønskede at sikre sig et godt forhold til Zaren. For ud over selve magtpositionen havde Zaren visse arveretslige krav på den danske trone. Dem forsøgte man at ordne

Prins Frederik af Hessen, som bragte den sjette brudevæltelur til Skt. Petersborg i 1845. Da han vendte hjem til København medbragte han en russisk vogn og kusk, hvorfor han døbttes "Russerprinsen". Han gav frivilligt afkald på ethvert krav på den danske trone til fordel for sin svoger, den senere Christian d. IX.

"indenfor familien" ved fornuf-tige ægteskaber.

På grund af kronprinsens (Frederik den VII.) barnløshed, var kongens søstersøn, prins Frederik af Hessen et muligt emne som tronfølger. Han blev i 1844 gift med

en af Zarens døtre, storfyrstinde Alexandra. Hun døde imidlertid kort tid efter.

I 1845 tog prins Frederik af Hessen til Rusland igen i anledning af Zarens fødselsdag, og her medbragte han den sjette Brudevæltelur, fundet i Lyngø 48 år tidligere, som gave. Rygtet sagde, at han skulle giftes med en anden russisk storfyrstinde, men det blev han i hvert fald ikke. Der var hensigten, at Danmark skulle have haft en gengave i form af nogle kostbare russiske våben med guldindlæg, hvilket vi dog aldrig fik.

Hvad man derudover kan lære af denne historie er så, at der ikke er noget begrænsende ved at beskæftige sig med lokalhistorien. Det er blot en elementær mulighed for at vække den historiske interesse. Så følger også fjerne horisonter med.

LAFAK har en båndkopi af radioudsendelsen, som man er velkommen til at høre på stedet. Den varer 10 minutter.

Lokalhistorisk Arkiv har til huse på Frederiksborgvej 59, Lillerød. Arkivet har åbent hver TIRSDAG kl 9-14, de ovenfor nævnte åbenthusholdninger, samt efter aftale med arkivleder Birthe Skovholm Petersen formiddage mandag-torsdag på tlf.nr. 42 27 08 91

Henvendelse kan også ske til:

Ole Høegh Post (formand) tlf. 42 27 53 26
Wolthersvej 6, Lillerød, 3450 Allerød

Karen Andersen (sekretær) tlf. 42 27 51 73
Cedervangen 32, Lillerød, 3450 Allerød

"Nøglehullet" er medlemsblad for Lokalhistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune. Redaktion: Peter V. Christensen og Ole Høegh Post. Lay-out og tegninger: Ole Høegh Post, tryk: Preben Jensen. 300 eks
APRIL 1990